

Dr Abraham Finkelsztejn 1906–1968 (Dr Adam Ewen)

8 marca 2018 r. minęła 50. rocznica śmierci dr. Abrahama Finkelsztejna, lekarza i działacza ruchu syjonistycznego, w czasie okupacji hitlerowskiej Lekarza Sanitarnego Dzielnicy Żydowskiej w Legionowie, a po wojnie członka sopockiego oddziału Zjednoczenia Syjonistów Demokratów „Ichud”. Do tej pory doktor nie doczekał się poszerzonego artykułu biograficznego. Badań jego życiorysu nie ułatwia fakt, że często zmieniał adresy zamieszkania i miejsca praktyki lekarskiej. Był mieszkańcem Warszawy, Wilna, Dąbrowicy koło Kutna, Legionowa, Sopotu i Netanii w Izraelu. W swoim życiu posługiwał się różnymi nazwiskami: Abraham Finkelsztejn, Alfons Woźniak i Adam Ewen. Akta personalne lekarza i instytucji, w których pracował, są rozproszone w wielu archiwach, m.in. w Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, zasobach archiwalnych Głównej Biblioteki Lekarskiej, Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego, Archiwum Jad Waszem, oddziałowych archiwach Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie i Gdańsku, a także w Archiwum Państwowym w Warszawie (oddział w Grodzisku Mazowieckim). Warto dodać, że pamięć o lekarzu do niedawna była żywa wśród najstarszych mieszkańców podwarszawskiego Legionowa, z którym związał się w najtrudniejszym, wojennym okresie swojego życia.

Abraham Finkelsztejn – według świadectwa urodzenia sporządzonego przez urzędnika stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich VI rewiru miasta Warszawy – urodził się 23 sierpnia / 5 września 1906 roku. Jego ojcem był 36-letni Berrek Finkelsztejn, matką 34-letnia Chana Liba z domu Górko – oboje z Warszawy¹. Małżeństwo miało już córkę – Sarę, urodzoną w 1905 roku. W późniejszych latach jako datę urodzin Finkelsztejna zaczęto podawać 5 października 1906 roku. Czy przyczyną była zwykła pomyłka – nie sposób tego wyjaśnić. Występuje ona w większości dokumentów z okresu międzywojennego. Warto także zaznaczyć, że w maju

1 Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego (AUW), Akta personalne Abrahama Finkelsztejna sygn. WL/RP 28836. Tłumaczenie z rosyjskiego świadectwa urodzenia z 29 VIII 1906 r. wg tłumacza przysięgłego Adama Latenera, Warszawa 8 V 1934.

1934 r. A. Finkelsztejn przyjął ostateczną pisownię swojego nazwiska. Wcześniej podpisywał się jako Finkelstein.

W latach 20. XX w. kształcił się w Męskim Gimnazjum Filologicznym Michała Kreczmara, mieszczącym się przy ul. Wilczej 41 w Warszawie. Do tej elitarnej placówki oświatowej wstąpił w styczniu 1916 roku². Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości szkoła uzyskała pełne prawa gimnazjum państwowego. W 1926 r. A. Finkelsztejn przystąpił do egzaminu dojrzałości typu humanistycznego, który przypadł na niespokojny okres zamachu majowego. Wszystkie przedmioty, które wybrał, tj. język polski, język niemiecki, historię i matematykę zaliczył na oceny dobre. Wśród członków komisji znaleźli się jego nauczyciele, m.in. Michał Kreczmar – historyk i dyrektor gimnazjum, Stefan Kreczmar – matematyk, Zygmunt Biskupski – łacinnik, Józef Jabłoński – fizyk³. Warto dodać, że nauczycielem przyrody w gimnazjum był wówczas Jan Żabiński – późniejszy dyrektor warszawskiego zoo, uhonorowany odznaczeniem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. W późniejszych latach wspominał, że w szkole panował duch postępowo-demokratyczny. 27 maja 1926 r. Finkelsztejn uzyskał świadectwo dojrzałości umożliwiające podjęcie studiów wyższych. Jego wybór padł na medycynę.

Jesienią 1926 r. 20-letni student rozpoczął naukę na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Stefana Batorego. Dlaczego aż w Wilnie? Wynikało to z faktu stosowania ograniczeń w przyjmowaniu kandydatów wyznania mojżeszowego na medycynę Uniwersytetu Warszawskiego. Obowiązywał wówczas nieformalny *numerus clausus*⁴. Na kresach dostęp do studiów lekarskich wydawał się łatwiejszy. W Wilnie Finkelsztejn zamieszkał przy ul. Węglowej 12. Zgodnie z ówczesnymi przepisami studia medyczne trwały 5 lat i 1 trymestr. Z egzaminów końcowych uzyskiwał oceny dobre, a nawet celujące, m.in. z chemii fizjologicznej u prof. Mariana Eigera i z biologii u prof. Jana Zygmunta Wilczyńskiego. Po zaliczeniu dwóch lat nauki (6 trymestrów) podjął starania o przejście na Uniwersytet Warszawski. W podaniu do rektora UW napisał: „Chcę przeniesienia na Wydział Lekarski w Warszawie motywuję tym, że rodzice moi stale zamieszkują w Warszawie i mogą mnie utrzymywać jedynie w tym mieście”⁵. Szybko uzyskał zgodę i w październiku 1928 r. rozpoczął III rok studiów na Wydziale Lekarskim UW. Zamieszkał w domu rodzinnym w kamienicy przy ul. Waliców 14 m. 11⁶.

Zmiana uczelni zbiegła się z reformą studiów medycznych, która weszła w życie w 1928 roku. Od tego czasu egzaminy wymagane do uzyskania dyplomu lekarza dzieliły się na 7 grup. Były bardzo trudne, a niektóre z nich miały charakter publiczny. 28 grudnia 1931 r. Finkelsztejn uzyskał absolutorium. W następnych latach stopniowo zaliczał egzaminy dyplomowe. Przeważnie osiągał oceny dostateczne. Szczególne problemy sprawiała mu okulistyka, którą zdał dopiero za trzecim podejściem. Oceny dobre otrzymał natomiast z farmakologii, dermatologii i anatomii

2 *Ibidem*, Życiorys, Warszawa 14 IX 1928.

3 *Ibidem*, Świadectwo dojrzałości, Warszawa 27 V 1926.

4 Maria Ciesielska, *Lekarze getta warszawskiego*, Warszawa 2017, s. 22.

5 A UW, Akta personalne A. Finkelsztejna, *Do Jego Magnificencji Rektora Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 14 IX 1928.

6 Relikty kamienicy przy ul. Waliców 14 zachowały się do czasów współczesnych.

patologicznej. Być może wpływ na jego naukę miała trudna sytuacja rodzinna. W tym okresie zmarł ojciec Abrahama, a on sam znalazł się – jak napisał – „w bardzo krytycznym położeniu materialnym”⁷. Nie miał środków na dokończenie studiów. Wprawdzie uzyskał pożyczkę z Żydowskiego Stowarzyszenia Medyków UW, ale dług musiał szybko spłacić. Pewną ulgę w tej sytuacji przyniosła decyzja władz wojskowych, na podstawie której jako jedyny żywiciel rodziny został przeniesiony do rezerwy bez konieczności odbywania czynnej służby wojskowej.

21 kwietnia 1934 r. Finkelsztejn uzyskał dyplom ukończenia Wydziału Lekarskiego UW. Po złożeniu przysięgi odbył obowiązkową roczną praktykę w warszawskich szpitalach, m.in. na oddziale akuszerii w Szpitalu Położniczo-Ginekologicznym przy ul. Karowej oraz w Szpitalu Przemienienia Pańskiego na oddziale chirurgicznym i chorób wewnętrznych⁸. W tym okresie mieszkał u siostry Sary Rajman na Pradze w kamienicy przy ul. Targowej 64 m. 8. Jej mąż dr Pejsach Rajman pracował jako chirurg w Szpitalu Żydowskim na Czystem⁹. W maju 1929 r. Sara urodziła córkę Alinę – siostrzenicę Finkelsztejna.

Po zaliczeniu tzw. roku praktycznego oraz przeszkolenia w zakresie ratownictwa i obrony przeciwgazowej, 21 maja 1935 r. Finkelsztejn otrzymał z Komisariatu Rządu na m.st. Warszawę uprawnienia do wykonywania praktyki lekarskiej¹⁰. Dzień później wpisał się na listę członków Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej.

Dąbrowice 1935–1937

W połowie czerwca 1935 r. A. Finkelsztejn rozpoczął swoją pierwszą pracę w miejscowości Dąbrowice koło Kutna. Na prowincji zaczął stopniowo spłacać pożyczkę zaciągniętą w ramach Funduszu Zapomogowego Izby Lekarskiej. Uzyskał stabilizację, choć zakup kozucha i długich butów do zimowych wyjazdów do chorych utrudnił mu terminową spłatę rat. Finkelsztejn był także lekarzem gminy Błonie, na której terenie badał dzieci szkolne i biednych. W maju 1936 r. za zgodą dyrektora Izby, dr. Adama Pietrasiewicza, dodatkowo objął opieką lekarską ludność osady fabrycznej Ostrowy, oddalonej o 6 km od Dąbrowic¹¹. Tworzyli ją głównie robotnicy miejscowej cukrowni. Było to trudne środowisko, gdyż z braku fachowej pomocy wielu z nich przyzwyczało się do usług przeróżnych znachorów.

W tym okresie Finkelsztejn miał już wykrystalizowane poglądy polityczne. Od najmłodszych lat wzrastał w duchu syjonistycznym. W okresie studiów uniwersyteckich w Warszawie udzielał się w Akademickiej Organizacji Syjonistycznej

7 AUW, Akta personalne A. Finkelsztejna, Do Pana Dziekana Wydziału Lekarskiego UW, Warszawa 4 V 1934.

8 Główna Biblioteka Lekarska (GBL), Dział Starej Książki Medycznej, Archiwalia Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej (ILW-B), sygn. L.1917 Abraham Finkelsztejn, Karta Rejestracyjna, Warszawa 22 V 1935, k. 1.

9 Wojskowe Biuro Historyczne, Centralne Archiwum Wojskowe, Akta Personalne i Odznaczeniowe, sygn. 3670 ppor. rez. Pejsach Rajman, *Curriculum vitae*, 1926, b.s.

10 GBL, Archiwalia ILW-B, sygn. L.1917 A. Finkelsztejn, Zaświadczenie Rejestracyjne Komisariatu Rządu na m. st. Warszawę, Warszawa 21 V 1935, k. 22.

11 *Ibidem*, Decyzja dyrektora Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej, Warszawa 2 V 1936, k. 10.

„Jardenia”, a następnie wstąpił do Organizacji Syjonistów w Polsce, do której należał do 1939 roku.

Legionowo 1937–1947

W 1937 r. lekarz przeniósł się do podwarszawskiego Legionowa – kilkunastotysięcznej miejscowości, dynamicznie rozwijającej się po parcelacji dóbr Maurycego hr. Potockiego. Gminę Legionowo organizowano od podstaw. Jej władze poszukiwały przedstawicieli wielu zawodów, a szczególnie lekarzy. W tym okresie przyjmowali tu medycy z miejscowego garnizonu, m.in. mjr Julian Mermon (lekarz ogólny), a także cywilni lekarze: Adela Ringel (choroby wewnętrzne), Władysław Binder (choroby wewnętrzne i ginekologia), Piotr Karwelis-Karwiało (choroby wewnętrzne) oraz Feliks Sobociński – lekarz Ubezpieczalni Społecznej¹². Dr Finkelsztejn był kolejnym w Legionowie prywatnym lekarzem ogólnym. Przyjmował w kamienicy przy ul. J. Piłsudskiego 15 (w lokalu nr 6), która znajdowała się w rynku¹³. Jego gabinet sąsiadował ze sklepem z artykułami żelaznymi „Universal”, należącym do zamożnego kupca Abrama Moszka Gincberga z Jabłonny. W późniejszym okresie obaj będąc ze sobą współpracować w Komitecie Samopomocy Społecznej działającym w legionowskim getcie.

Wraz z wybuchem II wojny światowej i po wkroczeniu wojsk niemieckich do Legionowa 14 września 1939 r., położenie ludności żydowskiej stawało się coraz bardziej dramatyczne. Pomimo prześladowań dr Finkelsztejn nadal prowadził praktykę lekarską¹⁴. Pierwsze zarządzenia okupanta wobec żydowskich lekarzy miały na celu wyodrębnienie ich z tej grupy zawodowej. Od marca 1940 r. Finkelsztejn dostał zakaz leczenia ludności aryjskiej. Poza ogólnym obowiązkiem noszenia opaski z gwiazdą Dawida był zmuszony do oznaczenia taką samą gwiazdą szyldu swojego gabinetu¹⁵. W październiku 1940 r. musiał wypełnić nowy kwestionariusz osobowy, w którym pytano go – zgodnie z hitlerowskimi ustawami rasowymi – o wyznanie i narodowość jego dziadków. W rezultacie został zakwalifikowany do grupy lekarzy żydowskich, a jego dokumentację oznaczono fioletowym stemplem: JUDE i dwiema gwiazdami

- 12 *Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1938 rok. Urzędowy spis lekarzy. Stan rozmieszczenia lekarzy z dnia 15 maja 1938 r.*, Warszawa 1938, s. 268.
- 13 *Legionowo [w:] Spis abonentów warszawskiej sieci telefonów Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej i rządowej warszawskiej sieci okręgowej. Rok 1938/39*, Warszawa 1938, s. 469. Kamienicę zwaną „Lorkiewiczówką” wybudowali Władysław Moczulski i jego żona Marcela z Lorkiewiczów. Budynek zachował się do czasów współczesnych.
- 14 *Amtliches Fernsprechbuch für das Generalgouvernement. Herausgegeben von der Deutschen Post Osten, Ausgabe Oktober 1940, Stand 15. August 1940. Urzędowa Książka Telefoniczna dla Generalnego Gubernatorstwa wydana przez Niemiecką Poczta Wschodu w październiku 1940 r., według stanu z dnia 15 sierpnia 1940 r.*, Warszawa 1940, s. 228.
- 15 Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie (AŻIH), Gesundheitskammer im Generalgouvernement (Izba Zdrowia w Generalnym Gubernatorstwie), sygn. 251/1, Zarządzenie z 18 XI 1940, k. 9.

Dawida¹⁶. Następnym krokiem dyskryminacyjnym było przeniesienie doktora do nowo utworzonej Żydowskiej Izby Lekarskiej, której prezesem mianowano dr. Izraela Milejkowskiego. Uciążliwość ponownej rejestracji polegała na dostarczeniu trzech uwierzytelnionych odpisów dyplomu lekarza, dowodu osobistego, zaświadczenia o prawie wykonywania praktyki lekarskiej oraz wniesieniu stosownej opłaty¹⁷.

W 1940 r., tj. w okresie poprzedzającym utworzenie getta w Legionowie, Finkelsztein pełnił kilka funkcji. Został członkiem Rady Żydowskiej (Judenratu), powołanej na polecenie okupanta. Działał także jako skarbnik Komitetu Pomocy Biednym i Uchodźcom utworzonego przy Judenracie. Zajmował się wyszukiwaniem kwater dla uchodźców na terenie Legionowa i nadzorował kuchnię ludową dla biednych Żydów. Nędza i zła sytuacja sanitarna uchodźców spowodowały, że próbował założyć punkt medyczny. W styczniu 1940 r. wystąpił z dramatycznym apelem do dr. J. Szalmana z American Joint Distribution Committee (Jointu):

„Jesteśmy w trakcie organizowania ambulatorium (niestety suma zadeklarowana jest zbyt mała, ażeby opłacić i lekarza, wobec czego pracować będę bezinteresownie!) (...) Katastrofalny stan zaopatrzenia uchodźców zarówno w ubrania, jak i okrycie nocne (kołder, pleców brak!). Mrozy stale wysoko trzymają! Brak węgla i drzewa! (...) Bardzo ważną rzeczą jest dożywanie starców, chorych i dzieci do lat 14. Co możecie, to nam pomagajcie! Co zrobić z lekami dla ludzi biednych (uchodźców)? Mam gruźlików, mam ludzi opuchniętych (serce, nerki). Lekarstwa! Dożywanie! O ile możliwe przyślijcie mydło i ręczniki! (Tyfus plamisty!)”¹⁸.

Finkelsztein szacował, że w kwietniu 1940 r. w Legionowie znajdowało się około tysiąca obywateli polskich pochodzenia żydowskiego. Zazaczył, że liczba ta obejmowała około 200–250 uchodźców znajdujących się w niezwykle trudnej sytuacji materialnej¹⁹. Postulował otoczenie szczególną troską dzieci. Nadzorował przekazywanie im pomocy żywnościowej uzyskanej z Jointu (m.in. tłuszczów). Starał się nieść pomoc najstarszym żydowskim mieszkańcom Legionowa, którzy byli zdani na łaskę losu, gdy hitlerowcy pozbawili ich świadczeń socjalnych i emerytalnych. W skrajnie trudnej sytuacji znalazł się 73-letni inż. Michał Simonson, ochotnik

16 GBL, Archiwalia ILW-B, sygn. L.1917 A. Finkelsztein, Fragebogen zur erstmaligen Meldung der Heilberufe. Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych, Legionowo 14 X 1940, k. 19–20.

17 Niektóre z wymienionych dokumentów zachowały się w teczce personalnej A. Finkelsztejna w Głównej Bibliotece Lekarskiej.

18 AŻIH, American Joint Distribution Committee (AJDC), sygn. 210/447. Korespondencja AJDC w Warszawie z Radą Żydowską w Legionowie, Wniosek A. Finkelsztejna, Legionowo 10 I 1940, k. 5–6.

19 AŻIH, AJDC, sygn. 210/446. Korespondencja AJDC w Warszawie z Radą Żydowską w Legionowie, Oświadczenie A. Finkelsztejna w sprawie działalności Komitetu Pomocy w Legionowie, 12 IV 1940, k. 12.



1. Abraham Finkelsztejn, Warszawa 1926 r.
Zdjęcie ze świadectwa maturalnego.
Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. WL/RP 28836.

Wojska Polskiego w wojnie 1920 roku. W lipcu 1940 r. staraniem dr. Finkelsztejna umieszczono go w Zakładzie dla Starców w Broszkowie²⁰.

Jesienią 1940 r. A. Finkelsztejn został przymusowo przesiedlony na teren Dzielnicy Żydowskiej w Legionowie, którą władze hitlerowskie utworzyły 15 listopada 1940 roku. Na jej terenie stłoczono ludność żydowską z Legionowa, z gmin Jabłonna i Nieporęt oraz częściowo z Łomianek. Getto liczyło około 2500–3000 osób. W dokumentach jego lokalizację określano nazwami: Ludwisin, Pola Ludwisińskie, ale faktycznie należało ono do Legionowa²¹. Funkcję przewodniczącego Rady Ży-

20 *Ibidem*, Wniosek A. Finkelsztejna skarbnika Komitetu Pomocy Biednym i Uchodźcom [26 VI 1940], k. 34–35.

21 AŻIH, AJDC, sygn. 210/447. Komitet Samopomocy Społecznej Dzielnicy Żydowskiej w Legionowie. Do Centralnego Komitetu Pomocy Dzieciom, Pola Ludwisińskie 3 I 1941, k. 4.

Izba Lekarska Warszawsko-Białostocka

na dzień 1 lipca 1938 r.

Uzupełnienie karty rejestracyjnej.

1. Nazwisko i imię Finkelstejn Abraham
2. Narodowość żydowska
3. Wyznanie chryścijańskie
4. W jakiej specjalności ordynuje praktyka ogólna
5. Stan rodzinny: kawaler

nazwisko i imię panięńskie żony _____

imiona dzieci i daty urodz. _____

6. Zajmowane posady _____

Data 10 VII 1938Abraham Finkelstejn

(wyraźny podpis)

-16-

2. Wypełnione przez dr. A. Finkelsztejną uzupełnienie karty rejestracyjnej w Izbie Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej, 10 VIII 1938 r.

Główna Biblioteka Lekarska, sygn. L.1917.

dowskiej sprawował kupiec Chil Rozenberg, przedwojenny prezes Zarządu Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Nowym Dworze. Dr Finkelsztein pozostawał nadal członkiem Judenratu. Jego ówczesną działalność obrazują dokumenty Komitetu Samopomocy Społecznej i Jointu, zawierające również odręczną korespondencję doktora. Pozwalają one przedstawić jego wysiłki w zakresie organizacji opieki społecznej oraz pomocy medycznej i dowodzą, że był znaczącą postacią we władzach legionowskiego getta.

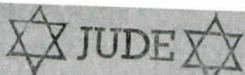
W pierwszych zimowych miesiącach największymi problemami były: głód i brak opału. Co najmniej 1200 osób wymagało natychmiastowej pomocy. Sytuacja była bardzo poważna. W grudniu 1940 r. dr Finkelsztein ponownie alarmował dr. J. Szalmana:



3. Abraham Finkelsztejn, Legionowo 1940 r.
Główna Biblioteka Lekarska, sygn. L.1917.

„Tymczasowo nędza wśród szerokich warstw tutejszego społeczeństwa żydowskiego jest straszna, ludzie formalnie puchną i giną z głodu i zimna. (Dwa przypadki śmierci wśród osób starszych!). Środki zebrane na miejscu nie starczą na nic. Bezwzględnie nam jest potrzebna pomoc z Warszawy! Ludność Żydowska Dzielnicy w Legionowie liczy ca 2500 osób, pochodzących zarówno z Legionowa, jak i z Jabłonny, Henrykowa, Dąbrówki, Łomianek, Płud, Białołęki Dworskiej i Wiśniewa”²².

22 AŻIH, AJDC, sygn. 210/446. Pismo Komitetu Pomocy w Legionowie do ŻSS [28 XII 1940], k. 62.



31-818

Personalausweis Nr. 6802
ausgestellt

A

Fragebogen zur erstmaligen Meldung der Heilberufe.

Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych.

Heilberufe im Sinne dieser Meldung sind: Ärzte, Apotheker, Zahnärzte, Dentisten mit Berechtigung die selbständige Praxis ausüben, Zahntechniker ohne Berechtigung die selbständige Praxis ausüben, Feldschere, Hebammen, Krankenpfleger, Krankenpflegerinnen, Krankenschwestern, Masseure und Masseusen, Sprechstundenhilfen, Laborantinnen, Desinfektoren.

Die Fragebogen müssen gewissenhaft und sorgfältig ausgefüllt und deutlich geschrieben werden. Vor der Ausfüllung sind zunächst sämtliche Fragen zu lesen.

Gesundheitskammer des Distrikts: Warszawskiego

Izba Zdrowia Dystryktu:

Kreishauptmannschaft: Warszawa

Starostwo Okręgowo:

Kreis: Warszawski

Powiat:

Art des Heilberufes: Lekarz

Różni zawodów leczniczego:



1. Familienname (bei Frauen auch Geburtsname): Finkelsztein

Nazwisko (a kobiet samychých, nazwisko panieckie):

2. Vorname (Ruflnamen unterstreichen): Abraham

Imię (głównie imię podkreślić)

3. Ständiger Wohnort und Wohnung: Legionowo, ul. Piłsudskiego N. 15 m. 6

Stale miejsce zamieszkania (ul. nr domu i miasto):

4. Praxisstelle bezw. Arbeitsstätte: Legionowo

Miejsce wykonywania zawodu:

a) bei selbständigen Heilberufen Praxisstelle: Legionowo

przy zawodach samodzielnym miejsce wykonyw. praktyki:

b) bei angestellten Heilberufen Arbeitsstätte (Arbeitgeber, Krankenhaus, Klinik usw.): -----

przy zawodach niesamodzielnym miejsce pracy (pracodawca, szpital i t. p.):

5. Heimatanschrift: Warszawa

Miejsce przynależności:

6. Tag, Monat und Jahr der Geburt: 5. października 1906 r.

Dzień, miesiąc i rok urodzenia:

Geurtsort: Warszawa

Miejsce urodzenia:

Kreis: Warszawski

Powiat:

7. Sind Sie ledig, verh., verwitwet, geschieden? wolny

Stan (wolny, żonaty, owdowiały, ewentualnie rozwiedziony):

Der Ehefrau a) Mädchennamen: -----

Żona a) Nazwisko panieckie:

b) Geburtsdatum: -----

b) data urodzenia:

8. Zahl und Geburtsjahr der Kinder (die Verstorbenen in Klammern):

Ilość i wiek dzieci (zmarli wymienić w nawiasie):

1. -----

2. -----

3. -----

9. Religiöses Bekenntnis: Mojseszowe

Wyznanie religijne:

10. Staatsangehörigkeit am 1. 9. 1939: Polska

Przynależność państwowa w dniu 1. 9. 1939:

-19-

4. Kwestionariusz dla pierwszego zgłoszenia zawodów leczniczych,
Legionowo 14 X 1940 r.
Główna Biblioteka Lekarska, sygn. L.1917.



5. Willa przy ul. Krasieńskiego w Legionowie, w której A. Finkelsztejn mieszkał w latach 1945–1947. Tu urodziły się jego dzieci.
Fot. Wawrzyniec Orliński.

W tym samym piśmie z goryczą ocenił skalę dotychczasowej pomocy:

„w liście otrzymanym z dnia 19 XII, komunikują nam Państwo o przyznaniu dla Dzielnic Żydowskiej 20 par butów, 200 yard płótna, it.p. szczegóły, co dla 2000 osób nie stanowi żaden procent, a tym bardziej przyznane nam 15 sztuk sukienek dziecięcych i 3 tużyny kompletów dla 500 dzieci nie stanowi żadnego stosunku. To możemy nazwać jedynie naigrywaniem się z naszej nędzy! Nam potrzebną jest pomoc natychmiastowa i odpowiednio duża, w stosunku do ilości mieszkańców!”²³.

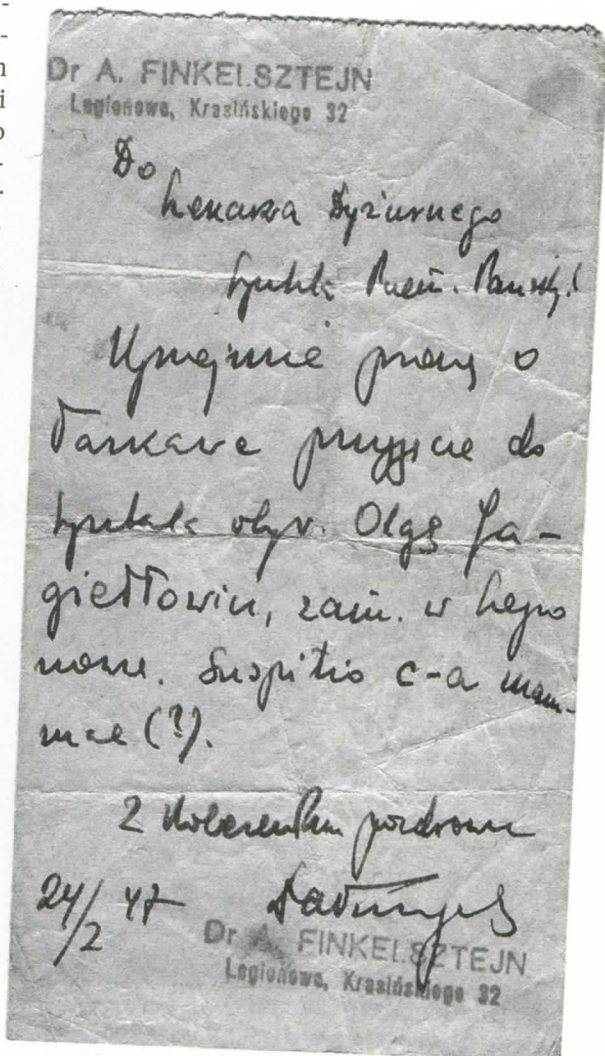
Sposobem na poprawienie sytuacji było utworzenie Komitetu Samopomocy Społecznej (KSS) przy Radzie Żydowskiej w Legionowie. Podczas zebrania założycielskiego 2 stycznia 1941 r. dr Finkelsztejn objął referat opieki społecznej²⁴. Bezpośrednią współpracę podjęła z nim lekarz dentysta Miriam Brzytwa-Niewiażska. Z myślą o najbiedniejszych komitet zorganizował w styczniu 1941 r. kuchnię ludową.

23 *Ibidem*, k. 62.

24 AŻIH, AJDC, sygn. 210/447. Komitet Samopomocy Społecznej przy Radzie Żydowskiej w Legionowie. Sprawozdanie Nr 1 za okres 1–31 stycznia 1941, Legionowo 3 II 1941, k. 14.

Prezes Judenratu powierzył dr. Finkelszteinowi także odpowiedzialną i zarazem trudną w istniejącej sytuacji funkcję Lekarza Sanitarnego Dzielnicy Żydowskiej w Legionowie (*Der Sanitätsarzt der jüdischen Wohngebiet in Legionowo*)²⁵. Ciężkie warunki bytowe znacząco pogarszały stan zdrowotny ludności getta. W marcu i kwietniu 1940 r. nasiliły się zachorowania na tyfus plamisty. Osoby w najcięższym stanie Finkelsztein odsyłał do szpitala w Wołominie. W kwietniu 1941 r. hospitalizowano tam 10 pacjentów. Doktor niósł także pomoc osobom postrzelonym lub pobitym przez hitlerowców. Należał do nich wspomniany prezes Chil Rozenberg, którego Niemcy skatowali do utraty przytomności. Według relacji Szlomo Sterdynera dr Finkelsztein nie odchodził od jego łóżka przez kilka dni²⁶.

Legionowskie getto było przepełnione. 15 sierpnia 1941 r. liczyło 2474 osoby²⁷. Dwa miesiące później na jego terenie wybuchła druga fala



6. Skierowanie wystawione przez dr. A. Finkelszteina, Legionowo 24 II 1947 r. Muzeum Historyczne w Legionowie, sygn. MHwL/Zd 287.

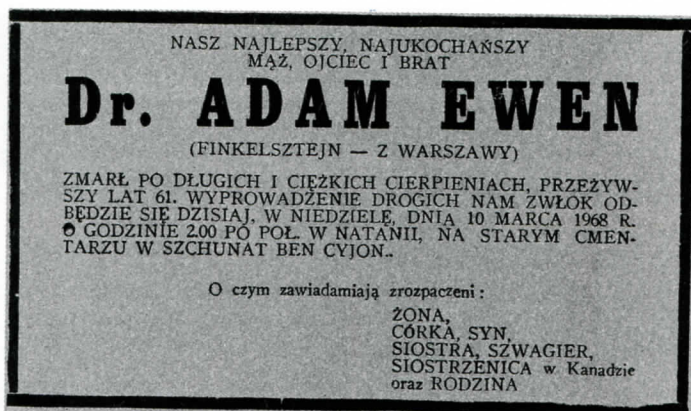
- 25 AŻIH, Żydowska Samopomoc Społeczna (ŻSS), sygn. 211/655. Korespondencja Prezydium ŻSS z Radą Żydowską w Ludwisinie. Odpowiedź na pismo dr. Wielikowskiego, Ludwisin 21 IV 1941, k. 3.
- 26 Shlomo Sterdyner, *Yekhiel Rosenberg, may his blood be avenged* [w:] www.jewishgen.org/yizkor/serock/ser380.html#Page412, [dostęp 1 III 2018].
- 27 Archiwum Państwowe w Warszawie (APW), Kreishauptmannschaft Warschau-Land/Starostwo Powiatowe Warszawskie, zespół 486. Sprawozdania miesięczne szefa powiatu warszawskiego, sygn. 3, k. 150.



7. Dr Alfons Woźniak, Sopot 1956 r.
Instytut Pamięci Narodowej Oddziałowe Archiwum w Gdańsku,
sygn. 644/7436.

epidemii tyfusu plamistego. Dr Finkelsztejn doprowadził wówczas do utworzenia „Żydowskiego Szpitala Zakaźnego”, którego został kierownikiem. Jego organizację wsparł Komitet Opieki Społecznej, przeznaczając 2000 zł na zakup łóżek i wyposażenia²⁸. Prowizoryczny szpital, liczący 30 miejsc, mieścił się na terenie getta w jednopiętrowej willi. Po kilku tygodniach epidemia została nieco ograniczona. Miesięczne

28 AŻIH, ŻSS, sygn. 211/635, Korespondencja Rady Żydowskiej w Legionowie z Komitetem Powiatowym ŻSS w Warszawie. Żydowski Komitet Opieki Społecznej w Legionowie. Sprawozdanie za miesiąc październik 1941, k. 2.



8. Nekrolog dr. Adama Ewena

„Izraelskie Nowiny i Kurier”, 10 III 1968, nr 60, s. 2.

potrzeby placówki dr Finkelsztein oszacował na 12 000 zł (koszty utrzymania chorych, personelu, zakupu leków i opału, pensja lekarza). Pod koniec grudnia 1941 r. zwrócił się o subsydium do Powiatowego Komitetu Opieki w Warszawie, ale nie otrzymał wystarczającego wsparcia. Niemniej istnienie szpitala zostało udokumentowane w sprawozdaniu kasowym KOS za kwiecień 1942 roku²⁹. Prawdopodobnie funkcjonował on do akcji likwidacyjnej legionowskiego getta, którą hitlerowcy brutalnie przeprowadzili 3 października 1942 roku³⁰. Dr Finkelsztein do końca pozostawał na miejscu, co odnotował prof. Stanisław Srokowski w wojennym dzienniku:

„3–4 października 1942 r. (sobota, niedziela)

Dnia 1 października oprawcy niemieccy wywozili Żydów z Jabłonej, a wczoraj 3. X z Ludwisina, gdzie byli zgromadzeni. Ostatnim samochodem ciężarowym naładowanym Żydami, wyjechał tutejszy doktor medycyny Finkelstein wraz ze swoimi narzędziami pracy dla przekonania publiczności, że będzie dalej praktykował, choć wszyscy wiedzą, że wszyscy ci Żydzi wywiezieni zostali na śmierć”³¹.

Większość ludności getta hitlerowcy zamordowali w obozie zagłady w Treblince. Jednocześnie policjanci granatowi oraz część mieszkańców Legionowa i okolic przystąpiła do rabunku domów w byłym już getcie. Według prasy konspiracyjnej Armii Krajowej meble po żydowskim lekarzu zagarnął komendant posterunku

29 *Ibidem*, Sprawozdanie kasowe za m-c kwiecień 1942, Legionowo 20 V 1942, k. 9.

30 Więcej na ten temat: Jacek Emil Szczepański, *Ludność żydowska w Legionowie i jej Zagłada*, Legionowo 2017.

31 Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Spuścizna prof. Stanisława Srokowskiego, zespół III-22/118. Zapiski – dziennik. Legionowo 1 IX 1939–29 VII 1944, k. p-56.



9. Nagrobek dr. Adama Ewena na starym cmentarzu w Netanji.
za: www.et.billiongraves.com

Dr A. FINKELSZTEJN
LEKARZ
Legionowo, Rynek Piłsudskiego 15

Dr. A. FINKELSZTEJN
LEKARZ
Dąbrowice k/Kutna.

Dr. A. Finkelsztein

Der Sanitätsarzt des jüdischen Wohngebietes
in Legionowo
Lekarz Sanitarny Dzielnicy Żydowskiej
w Legionowie

Abraham Finkelsztein

10, 11, 12. Odciski pieczętek lekarskich używanych przez dr. A. Finkelszteina.

w Legionowie³². Wbrew przekonaniu S. Srokowskiego, Finkelsztejn nie zginął. Trafił do obozu pracy w legionowskich koszarach (*Zwangsarbeitslager für Juden*), który liczył około 120 robotników żydowskich pracujących przymusowo na rzecz niemieckiego garnizonu³³. Po kilku tygodniach lekarz zaplanował ucieczkę z obozu. W jej przeprowadzeniu pomógł mu współwięzień Józef Sterdyner, przedwojenny zegarmistrz z Legionowa. Wyprowadził wieczorem Finkelsztejna do pracy poza obozem jako rzekomego palacza. Umożliwił mu tym samym ucieczkę. Mając zawczasu przygotowane fałszywe dokumenty, Finkelsztejn znalazł schronienie po stronie aryjskiej³⁴. Według por. Wandy Tomczyńskiej – szefowej tajnej kancelarii sztabu I Rejonu AK w Legionowie, fałszywą kenkartę wystawiono mu za pośrednictwem legionowskiego dowództwa AK³⁵.

Dalsze losy lekarza przedstawia relacja jego siostrzenicy Aliny Rajman z 1945 r.³⁶ oraz oświadczenie dentystki Józefy Kahanowej, złożone w 1947 roku³⁷. Na ich podstawie wiadomo, że po zlikwidowaniu getta w październiku 1942 r. na terenie Legionowa ukrywała się matka Finkelsztejna, 70-letnia Chana. Przez 5 tygodni (październik–listopad 1942 r.) przechowywała ją Zofia Rozwadowska-Cieniewska we własnym domu przy ul. Słowackiego 59³⁸. Potem Chana przedostała się do getta warszawskiego. 14 lutego 1943 r. z pomocą Abrahama wyprowadziła stamtąd do Legionowa swoją córkę – Sarę Finkelsztejn-Rajman wraz z mężem dr. Pejsachem Rajmanem i 14-letnią wnuczką, wspomnianą Aliną Rajman. Tę ostatnią na przechowanie przyjęła Zofia Cieniewska. Ochraniała ją przez 8 miesięcy aż do rabunkowego napadu w październiku 1943 roku. Po tym wydarzeniu dziewczynka rozpoznana jako Żydówka musiała znaleźć nową kryjówkę. Z jej relacji wiemy, że dr Finkelsztejn wraz z matką i Rajmanowie ukrywali się przez cały czas w Legionowie. Szantażowani przez funkcjonariuszy policji granatowej, zmieniali miejsce pobytu. W pewnym momencie wszyscy ukryli się razem w jednym z drewnianych budynków na terenie Legionowa. Pięć osób zajęło dwupokojowe mieszkanie na piętrze. Nikt nie wychodził na zewnątrz bojąc się zdemaskowania i wydania. Całej rodzinie wciąż pomagała Zofia Cieniewska, która dostarczała żywność i leki. Zakupy finansowała ze sprzedaży ich rzeczy, a także z comiesięcznej zapomogi pieniężnej dla ukrywających się Żydów udzielanej przez „Żegotę”. Według Zdzisława Pielacha, ówczesnego

32 *Wyrzutki społeczeństwa polskiego*, „Biuletyn Informacyjny” wyd. „P”, 16 X 1942, nr 49, s. 6.

33 AŻIH, Relacje, sygn. 301/23, Nachman Józef Kazimierski (Kazimierek), b.d., k. 11.

34 Archiwum Jad Waszem, Testimonies Department of the Yad Vashem Archives, zespół O.3/2346 Józef Sterdyner, IV 1964, k. 2.

35 Muzeum Historyczne w Legionowie (MHWL), Ze zbiorów archiwalnych koła SZŻAK w Legionowie, sygn. VIII/3. Materiały do historii Legionowa zebrane przez mgr Wandę Tomczyńską, k. 1.

36 AŻIH, Relacje, sygn. 301/4495, Alina Rajman, relacja z 28 IX 1945, k. 1-7.

37 AŻIH, Wydział Opieki Społecznej Centralnego Komitetu Żydów w Polsce (CKŻP), sygn. 303/VIII/223. Pomoc materialna. Podania o pomoc materialną dla Polaków ratujących Żydów w czasie okupacji. Lit. C, Józefa Kahanowa. Do Prezydium Centralnego Komitetu Pomocy Żydom [ws. Zofii Cieniewskiej], 1947, k. 42-44.

38 Obecnie na tym miejscu w Legionowie stoi wieżowiec przy ul. Norwida 13.

mieszkańca Legionowa, w budynku, w którym otrzymali pomoc, mieszkała rodzina Ogonowskich. Znajdował się w pobliżu kościoła parafialnego³⁹. Przed nadejściem frontu niemiecko-radzieckiego jesienią 1944 r. Finkelsztein ze szwagrem P. Rajmanem wykonali skrytkę, budując podwójną ściankę na strychu domu. Nastąpiło to w ostatniej chwili, gdyż drewniak zajęli wycofujący się frontowi żołnierze niemieccy. Jednocześnie żandarmeria przystąpiła do wysiedlania ludności cywilnej z Legionowa. Ukrywający musieli zachowywać się niezwykle cicho. Po dwóch tygodniach, gdy zabrakło wody i żywności, nocą w dramatycznych okolicznościach uciekli na zewnątrz. W tym celu wypiłowali deski na poddaszu i opuścili się na linie z prześcieradeł. Ostatnie tygodnie okupacji przeżyli jako „legionowscy Robinsonowie” w jednym z opuszczonych domów. Żywili się kartoflami i wodą. W tych trudnych chwilach nadal pomagała im Zofia Cieniewska, która pod ostrzałem dzieliła się z nimi żywnością. Pomimo wysiedlenia mogła przebywać w Legionowie, ponieważ opiekowała się obłożnie chorą rodziną – córką cierpiącą na epilepsję oraz mężem Marianem Cieniewskim, chorującym na obustronną gruźlicę płuc. Mimo wysiłków jej małżonek zmarł 18 października 1944 r. w okresie ciężkich walk radziecko-niemieckich⁴⁰. Po wkroczeniu do Legionowa Armii Czerwonej i Wojska Polskiego 28 października 1944 r. ukrywający się zostali oswobodzeni i udali się na warszawską Pragę. W tym okresie linia frontu zatrzymała się na granicy Legionowa-Przystanku i Chotomowa. Dowództwo radzieckie nakazało mieszkańcom opuszczenie strefy przyfrontowej, m.in. w listopadzie 1944 r. do Jadowa ewakuowano legionowski szpital gminny. To właśnie tu, według relacji pielęgniarki Haliny Makowskiej, zjawiał się wówczas dr Finkelsztein. Zastąpił on dotychczasowego kierownika dr. Rościśława Wygowskiego, który wyjechał do ZSRR⁴¹.

Po ofensywie styczniowej 1945 r. i stopniowym powrocie ludności w Legionowie przystąpiono do wyłonienia władz gminnych i odbudowy osady ze zniszczeń wojennych. Dr Finkelsztein jako jeden z pierwszych lekarzy organizował od podstaw i dosłownie z niczego opiekę zdrowotną. Podczas zebrania założycielskiego Gminnej Rady Narodowej, które odbyło się 3 lutego 1945 r., złożył wniosek o konieczności utworzenia w Legionowie szpitala zakaźnego na 15 łóżek⁴². Jako kierownik Gminnego Ośrodka Zdrowia przy ul. Batorego 26 zdiagnozował przypadek tyfusu. Pomny doświadczeń z getta obawiał się rozprzestrzenienia epidemii. Domagał się także sprowadzenia z Jadowa legionowskiego szpitala z siostrą zakonną Melanią Mazurowską. Na kolejnym posiedzeniu GRN – 10 lutego 1945 r. radni powierzyli dr. Finkelszteinowi funkcję lekarza sanitarnego gminy Legionowo⁴³. Wiosną 1945 r.

39 MHwL, sygn. Ad 79, Zdzisław Pielach, relacja z 15 I 2002, s. 3.

40 Archiwum Parafii pw. św. Jana Kantego w Legionowie, Karta zgonu Mariana Cieniewskiego, Legionowo 17 V 1945, k. 187. Grób M. Cieniewskiego znajduje się na cmentarzu parafialnym w Legionowie – C-II-3-24.

41 MHwL, Ze zbiorów archiwalnych koła SZŻAK w Legionowie, Relacje kobiet z Wojskowej Służby Kobiet I Rejonu AK, Halina Makowska, ps. „Burza”, relacja nr 13 z 14 VI 1995, s. 2.

42 Archiwum Państwowe w Warszawie. Oddział w Grodzisku Mazowieckim (APWGr.), Akta Gminy Legionowo (AGL), sygn. 41, Protokoly sesji Gminnej Rady Narodowej 1945–1946, Protokół nr 1, Legionowo 3 II 1945, k.1v.

43 *Ibidem*, Protokół nr 2, Legionowo 10 II 1945, k. 2.

nadzorował on przymusowe szczepienie mieszkańców przeciwko tyfusowi, a w lipcu tego roku przeprowadził akcję zaszczepienia przeciw ospie wszystkich niemowląt oraz dzieci siedmio- i czternastoletnich⁴⁴. Jako lekarz gminny i ginekolog postulował utworzenie przy ośrodku zdrowia Poradni Świadomego Macierzyństwa oraz Poradni Zwalczenia Chorób Wenerycznych.

Na początku marca 1945 r. do Legionowa powrócił z Jadowa personel szpitala gminnego. W dużej części składał się z sióstr zakonnych ze zgromadzenia Sióstr Misjonarek Św. Rodziny. Finkelsztejn pełnił wówczas stanowisko kierownika szpitala. Warunki pracy były prymitywne. Placówka nie dysponowała odpowiednią infrastrukturą. Zajął prywatną willę rodziny Śliwińskich przy ul. Batorego 26, a następnie po wykonaniu prac remontowych – willę byłego szpitala gminnego przy ul. Mickiewicza 23. Dr Finkelsztejn otrzymał wówczas mieszkanie służbowe przy ul. Krasińskiego 32⁴⁵. W latach 1945–1947 wraz z nim zamieszkali tu jego bliscy: matka Chana Liba Finkelsztejn oraz żona Halina Finkelsztejn z domu Schwarz, primo voto Skowronek⁴⁶. Okupację przeżyła, ukrywając się po stronie aryjskiej. Lekarza poślubiła już po wojnie – 22 listopada 1945 r. w Rabinacie Żydowskiego Zrzeszenia Religijnego w Warszawie. 10 lipca 1946 r. w domu przy ul. Krasińskiego 32 urodziła bliźnięta Anielę Joannę i Ryszarda Bernarda⁴⁷.

Do obowiązków kierownika szpitala poza administracją i nadzorowaniem jedynastoosobowego personelu należało ustalanie tabeli opłat za porady lekarskie i zabiegi, wydawanie zaświadczeń sanitarnych właścicielom sklepów oraz wypełnianie kart zgonów. Legionowo liczyło wówczas 9500 mieszkańców, w tym zaledwie trzech lekarzy. Warunki życia po zniszczeniach wojennych były trudne. A. Finkelsztejn stanowczo domagał się poprawy finansów placówki. W pierwszej połowie 1946 r. w ostrym tonie wystąpił do Zarządu Gminy Legionowo o uregulowanie zaległości finansowych za choroby skierowanych do szpitala przez gminę:

„Suma stała się tak horrendalnie wysoka, że o ile nie nastąpią wpłaty gotówkowe, nastąpi zachwianie budżetowe tak ważnej instytucji, jak Szpital Gminny, który jest instytucją dobra powszechnego i wyższej użyteczności publicznej. Kierownictwo szpitala w poczuciu odpowiedzialności za los szpitala, zwraca się jeszcze raz z prośbą o wpłacenie odpowiednich sum à conto zaległości. O ile nie nastąpi zapłata połowy sum zaległych do 1 VI 1946 r., kierownictwo szpitala zmuszone będzie zwrócić się do Władz Powiatowych i Wojewódz-

44 APWGr., AGL, sygn. 2, Ogłoszenia, Zarządzenia sytuacyjne, Zarządzenie z 6 VII 1945 r., k. 23.

45 Obecnie willa nosi nr 26. W sierpniu 1944 r. mieścił się w niej szpital powstańczy AK.

46 Halina Finkelsztejn urodziła się 13 IX 1914 r., przed wojną mieszkała w Warszawie przy ul. Śliskiej 6.

47 Urząd Stanu Cywilnego w Legionowie. Akty urodzenia: Ryszarda Bernarda Finkelsztejna (nr 52) i Anieli Joanny Finkelsztejn (nr 53), Legionowo 17 VII 1946.

kich. Kierownictwo szpitala nie może dopuścić do zaprzepaszczenia tak ważnej instytucji”⁴⁸.

Od tego czasu nasiliły się tarcia z władzami gminy. Pod koniec 1946 r. w szpitalu przeprowadzono wizytację Komisji Kontroli Społecznej działającej przy radzie gminy. Jej członkowie mieli zastrzeżenia co do sposobu prowadzenia księgowości, ale jednocześnie uznali, że „kierownik Szpitala, oraz personel, prowadzą szpital z najlepszą wolą”⁴⁹.

Poza obowiązkami zawodowymi Finkelsztejn w latach 1945–1947 pełnił funkcję przewodniczącego Rejonowego Komitetu Żydowskiego w Legionowie. Stanowisko jego sekretarza i pomocnika objął Samuel Bac. Siedziba komitetu mieściła się przy ul. Krasieńskiego 4, niedaleko mieszkania Finkelsztejnów⁵⁰. Komitet funkcjonował w strukturach Wojewódzkiego Komitetu Żydowskiego w Warszawie, w którym lekarz zarejestrował się w 1945 roku⁵¹. W tym okresie skupiał 66 osób pochodzących z Legionowa, Jabłonny, Piekiełka, Henrykowa, Wieliszewa i Serocka⁵². Finkelsztejn borykał się z wieloma problemami. Ważnym aspektem jego działalności, poza kwestiami rejestracyjnymi, było rozdzielanie pomocy materialnej i finansowej przeznaczonej dla ocalałych Żydów. Wystawiał także zaświadczenia pozwalające uznać za zmarłe osoby zamordowane podczas wojny, m.in. kupca Lejbę Lipszyca oraz małżeństwo Leona i Selmę Baumów⁵³. W lipcu 1945 r. Finkelsztejn został członkiem tzw. Rady Familijnej, która zgodnie z Kodeksem Cywilnym wskazywała pod przewodnictwem Sądu Grodzkiego w Legionowie opiekunów prawnych dla osieroconych dzieci i młodzieży żydowskiej. Wyznaczono go wówczas na opiekuna przydanego Abrama Lipszyca⁵⁴. Kilkoro dzieci z Legionowa i okolic, które ukrywane przeżyły wojnę, m.in. Lucynkę Cukier, legionowski komitet skierował do żydowskiego domu dziecka w Otwocku. Finkelsztejn regularnie je odwiedzał i przekazywał podarunki⁵⁵. W październiku 1946 r. liczba członków

48 APWGr., AGL, sygn. 76, Protokoły z sesji Gminnej Rady Narodowej 1946, Odpis pisma dr. Finkelsztejna, b.d., k. 25.

49 APWGr., AGL, sygn. 39, Komisja Kontroli Społecznej. Protokoły 1946–1947, Protokół nr 3 z 1 XII 1946, k. 5.

50 *Prowincja noc. Życie i zagłada Żydów w dystrykcie warszawskim*, red. Barbara Engelking, Jacek Leociak, Dariusz Libionka, Warszawa 2007, s. 591.

51 AŻIH, Wydział Ewidencji i Statystyki (WEiS) CKŻP, sygn. 303/V/427, Rejestracja. Akta personalne. Wojewódzki Komitet Żydowski w Warszawie [1945], sygn. 6568, k. 128.

52 AŻIH, WEiS CKŻP, sygn. 303/V/656, Spis obywateli żydowskich zamieszkałych w Legionowie, Jabłonnie i Nieporętach [1945], k. 20–21.

53 University of South California (USC) Shoah Foundation Institute for Visual History and Education, Instytut Historii Wizualnej i Edukacji Fundacji Shoah Uniwersytetu Południowej Kalifornii, sygn. 26121 Lucyna Piątek (Ruth Springer), nagranie z 14 I 1997.

54 APWGr., Sąd Grodzki w Legionowie, sygn. 6, Debora z Lipszyców Bac o ustanowienie opieki nad nieletnim Abramem Lipszycem, Legionowo 10 VII 1945, k. 3. W Izraelu A. Lipszyc zmienił nazwisko na Adam Laor.

55 AŻIH, Relacje, sygn. 301/5291, Cukier Lucynka, b.d., k. 7.

Komitetu Żydowskiego spadła do 25 osób⁵⁶. Po dwóch latach także dr Finkelsztejn opuścił Legionowo. Było to następstwem napadu zbrojnego na jego mieszkanie 30 grudnia 1946 roku. W opinii lekarza napastnicy byli powiązani z Narodowymi Siłami Zbrojnymi. Wobec dalszych pogroźek pod jego adresem i poczucia zagrożenia Departament Organizacyjny Ministerstwa Zdrowia przeniósł go służbowo wraz z rodziną na Wybrzeże. W marcu 1947 r. doktor złożył pisemną rezygnację, którą przyjęto na sesji rady gminy w Legionowie⁵⁷. Stanowisko kierownika szpitala zostało powierzone dr. Edwardowi Wajsowi.

Sopot 1947–1957

3 kwietnia 1947 r. Finkelsztejn zarejestrował się z żoną Haliną, matką Chaną i dziećmi w Komitecie Żydowskim w Sopocie⁵⁸. Rodzina zamieszkała wówczas w kamienicy przy ul. Kościuszki 5, w mieszkaniu na parterze (nr 2). Miesiąc później, 10 maja 1947 r. Abraham Finkelsztejn zmienił oficjalnie nazwisko na Alfons Woźniak⁵⁹. Procedura przeprowadzona za zgodą Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku objęła również jego żonę i dzieci. Natomiast matka doktora przyjęła nazwisko Hanna Górską. W sopockim okresie życia, obejmującym lata 1947–1957, lekarz zajmował różne stanowiska w pionie służby zdrowia. Zaraz po przyjeździe do Trójmiasta objął obowiązki lekarza powiatowego starostwa gdańskiego. Na terenie powiatu organizował lecznictwo otwarte. Był także kierownikiem Wydziału Zdrowia w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gdańsku (do 31 grudnia 1950 r.). W późniejszym okresie kierował Powiatowym Ośrodkiem Zdrowia w Gdańsku, a następnie objął stanowisko inspektora położnictwa w Wojewódzkiej Przychodni Ochrony Macierzyństwa i Zdrowia Dziecka w Gdańsku. Latem 1955 r. przebywał na miesięcznej praktyce zawodowej w Czechosłowacji, na którą został skierowany przez Ministerstwo Zdrowia. W 1956 r., niedługo przed wyjazdem do Izraela, podjął pracę na stanowisku inspektora położnictwa w Szpitalu Miejskim w Gdyni. Jego zaangażowanie zawodowe przełożeni oceniali wysoko:

„W pracy zawodowej wykazuje dużą znajomość z zakresu posiadanej specjalizacji. Dobry organizator. Włożył duży wkład pracy w uruchomienie izb porodowych oraz oddziałów ginekologiczno-położniczych w terenowych szpitalach. Żywo interesuje się szkoleniem młodych kadr lekarskich w zakresie ginekologiczno-położniczym

-
- 56 AŻIH, WEIS CKŻP, sygn. 303/V/586, Legionowo. Komitet Żydowski [1946], k. 2–3.
- 57 APWGr., AGL, sygn. 75, Protokoły z sesji Gminnej Rady Narodowej 1947, Protokół nr 2 z 28 III 1947, k. 12.
- 58 AŻIH, WEIS CKŻP, sygn. 303/V/425. Rejestracja. Akta personalne. Centralna Kartoteka Żydów w Polsce: Abraham Finkelsztejn-Woźniak F bn 2311, Halina Finkelsztejn-Woźniak F bn 2312, Hanna Finkelsztejn-Górska F bn 2313.
- 59 Instytut Pamięci Narodowej Oddziałowe Archiwum w Gdańsku (IPN Gd), sygn. 644/7436, Akta Paszportowe Alfonsa Woźniaka, Akt Zmiany Nazwiska, Gdańsk 10 V 1947, (odpis), k. 72.

i pomaga im w zdobyciu wiedzy w tej dziedzinie. Jest koleżeński i uczynny w stosunku do kolegów i pracowników”⁶⁰.

Dr Woźniak jako lekarz o specjalizacji I stopnia w zakresie ginekologii i położnictwa prowadził także prywatny gabinet w swoim mieszkaniu przy ul. Kościuszki 5. Jednak jego życie toczyło się w cieniu wielkiej osobistej tragedii. 13 grudnia 1947 r. podczas napadu rabunkowego na jego mieszkanie w Sopocie została zamordowana matka lekarza Chana Liba Finkelsztein (1872–1947). Niewiele brakowało, aby zginęły także jego dzieci znajdujące się w domu. Lekarz z żoną przebywali w tym czasie u znajomych we Wrzeszczu. Wkrótce sprawców ujęto. W toku śledztwa okazało się, że dokonali oni kilku napadów rabunkowych, których ofiary wybierali zupełnie przypadkowo. W następnym roku przestępcy zostali skazani na karę śmierci, którą wykonano⁶¹. To tragiczne wydarzenie wstrząsnęło 41-letnim lekarzem i wzmocniło jego postanowienie wyjazdu do Izraela. Znalazło także odzwierciedlenie w podaniach o paszport, a nawet w prośbie skierowanej do prezydenta RP Bolesława Bieruta w 1950 r.:

„Niestety powtórny napad w Sopocie w czasie mojej nieobecności kosztował życie mojej b.p. matki, która została zamordowana w bestialski sposób, dzieci cudem uszły śmierci. Los mnie bardzo doświadczył, nawet już po wojnie. Straciłem najdroższą dla mnie istotę, matkę, którą w sposób wprost cudowny przeprowadziłem przez piekło hitlerowskie. Pozostałem z całej rodziny sam w Polsce, jedynym moim marzeniem jest połączyć się z resztą mojej rodziny i osiedlić się w mojej Ojczyźnie, Państwie Izrael i w ten sposób spełnić się moje idee, do których dążyłem całe moje życie”⁶².

W piśmie lekarz nawiązał do swojego zaangażowania w ruch syjonistyczny, tak przed wojną, jak i zaraz po wojnie – na Wybrzeżu. Działał wówczas aktywnie w sopockim oddziale Zjednoczenia Syjonistów Demokratów „Ichud”. Celem tej organizacji była budowa państwa żydowskiego w Palestynie. Jej członkowie opowiadali się za ustrojem demokratyczno-parlamentarnym. Siedziba sopockiego *snifu* (tj. oddziału) „Ichudu” mieściła się przy ul. Helskiej 11⁶³. Zaraz po przyjeździe do miasta, 7 kwietnia 1947 r. lekarza wybrano na przewodniczącego walnego zebrania sprawozdawczo-wyborczego oddziału sopockiego. Tego samego dnia wszedł w skład nowo powołanego zarządu. Sporządził wówczas relację prasową ze zjazdu, którą opublikowała „Opinia”, organ prasowy „Ichudu”⁶⁴. Po ukonstytuowaniu się nowego zarządu w kwietniu 1947 r. powierzono mu funkcję sekretarza. Pełnił ją przez

60 *Ibidem*, Ocena pracy zawodowej, Warszawa VII 1955, k. 53.

61 IPN Gd, sygn. 284/255/2, Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku. Akta w sprawie karnej, t. 2, s. 358–365.

62 IPN Gd, sygn. 644/7436, Akta Paszportowe A. Woźniaka, Prośba, Sopot 10 V 1950, k. 24.

63 Grzegorz Berendt, *Żydzi na gdańskim rozdrożu*, Gdańsk 2000, s. 155.

64 Fink.[elsztein], *Gdańsk-Sopot*, „Opinia” Pismo Syjonistyczno-Demokratyczne nr 19 (32), 16 VI 1947, s. 11.

2,5 roku, do końca grudnia 1949 r., tj. do chwili rozwiązania „Ichudu” przez władze państwowe. W tym okresie protokołował posiedzenia zarządu, prowadził w jego imieniu korespondencję z Centralnym Komitetem ZSD „Ichud” w Warszawie oraz z kołem *snifu* we Wrzeszczu, a także z redakcją „Opinii”. W bieżącej pracy pomagała mu sekretarka techniczna Zofia Sadowska. Finkelsztein-Woźniak współorganizował w nowo otwartej świetlicy *snifu* przy ul. Helskiej świąteczne zabawy chanukowe dla dzieci i bale purimowe. Wraz z żoną wspierał zbiórkę datków dla Żydowskiego Funduszu Narodowego „Keren Kajemet Leisrael” oraz na rzecz Funduszu Odbudowy Palestyny „Keren Hajesod”. Z funduszy tych finansowano wykup ziemi w Palestynie, a także *brichę* – nielegalną emigrację Żydów z Europy Wschodniej. Przyjaciele lekarza, czcząc jego zamordowaną matkę, przeznaczyci pieniądze właśnie na „Keren Kajemet Leisrael”. W dokumentach sopockiego „Ichudu” zachowała się notatka:

„Od Członków Zarządu „Ichud” zamiast kwiatów na grób b.p. Chany Finkelstein matki naszego sekretarza Zarządu Dr. A. Finkelsteina, zmarłej tragiczną śmiercią, składa Zarząd zł 3000 na fundusz narodowy K.K.L. 28 XII 1947”⁶⁵.

Wobec wyjazdu do Izraela inż. Mieczysława Rynga – prezesa sopockiego koła, A. Woźniak w kwietniu 1949 r. złożył wniosek, aby pracami *snifu* kierował dalej dr Ludwik Sztabholec⁶⁶. W maju tego roku lekarz uczestniczył w uroczystej akademii z okazji I rocznicy utworzenia Państwa Izrael, a w lipcu 1949 r. w spotkaniu upamiętniającym twórcę politycznego syjonizmu Teodora Herzla. Koło skupiało wówczas 78 osób. Nasilający się kurs stalinowski w życiu społeczno-politycznym doprowadził do zlikwidowania „Ichudu” w Polsce. Proces rozpoczęto od rozwiązania oddziałów terenowych. 30 grudnia 1949 roku. A. Woźniak uczestniczył w ostatnim zebraniu zarządu *snifu* sopockiego, na którym zdecydowano o jego likwidacji z dniem 31 grudnia 1949 roku⁶⁷.

„Ichud” wspierał emigrację swoich członków do Izraela, ułatwiał przeprowadzenie wielu formalności, m.in. pozyskanie promes. Jego aktywiści korzystali m.in. z pośrednictwa paryskiego biura Organizacji Syjonistów Ogólnych w załatwianiu francuskich wiz tranzytowych⁶⁸. Udawali się wówczas indywidualnie do Francji, aby następnie z portu w Marsylii popłynąć do Izraela. Podobne starania podjął także dr A. Woźniak. W czerwcu 1948 r. otrzymał nawet promesę francuskiej wizy

65 AŻIH, Organizacje Syjonistyczne, sygn. 333/57 Ichud. Gdańsk. Sopot, k. 215.

66 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Zarządu Snifu Okręgu Gdańskiego ZSD „Ichud”, Sopot 19 IV 1949, k. 215.

67 AŻIH, Organizacje Syjonistyczne, sygn. 333/97 Ichud. Warszawa, Protokół z posiedzenia Zarządu ZSD „Ichud” Okręg Gdański, Sopot 30 XII 1949, k. 34–35.

68 G. Berendt, *Zjednoczenie Syjonistów Demokratów „Ichud” – „z biało-niebieskimi sztandarami w morzu czerwonych sztandarów”* [w:] August Grabski, Grzegorz Berendt, *Między emigracją a trwaniem. Syjoniści i komuniści żydowscy w Polsce po Holocauście*, Warszawa 2003, s. 177.

tranzytowej z Konsulatu Francuskiego w Gdańsku⁶⁹. Jednak o zezwolenie na wyjazd emigracyjny do Izraela po raz pierwszy wystąpił dopiero w kwietniu 1949 roku. Rok później otrzymał odpowiedź odmowną i sprawa uzyskania paszportów „utknęła” na kilka lat. Pomimo wielu monitów przeciągnęła się aż do „odwilży” politycznej w 1956 roku. Lekarz nie ukrywał swojego rozgoryczenia i poczucia krzywdy z powodu odmowy zgody na wyjazd. W okresie rozwiązania „Ichudu” były Komitet Centralny organizacji ułożył listę najbardziej aktywnych działaczy syjonistycznych, na której znalazł się także A. Woźniak. Była to tzw. lista „A”, sporządzona w 1949 r. po rozmowie z wiceministrem Janem Izydorczykiem z Ministerstwa Administracji Publicznej. Osoby umieszczone na liście mogły wyjechać z Polski w pierwszej kolejności. Takie zapewnienie usłyszał także A. Woźniak, który uczestniczył w spotkaniu z wiceministrem. I rzeczywiście większość działaczy „Ichudu” szybko wyjechała do Izraela, natomiast A. Woźniakowi procedurę wyjazdową zablokowano. Jako powód podano brak wykwalifikowanych lekarzy, choć w tym czasie wyjechali już wszyscy lekarze z listy. W 1950 r. doktor protestował i odwołał się do Ministerstwa Administracji Publicznej:

„Wszyscy z tej listy już wyjechali do Państwa Izrael, w tej liczbie również lekarze (Dr Cytron, Dr Sztabholc), prócz mnie jednego. Trudno mi odpowiedzieć, czy to było celowe, czy jedynie niedopatrzenie. Byłem jedynym wyjątkiem i do tej pory nie mam pozytywnej odpowiedzi. Jestem tym bardzo zrozpaczony, gdyż od półtora roku nastawiłem się na wyjazd, do tego przygotowałem się psychicznie i materialnie, wprost nie mogę pracować zawodowo”⁷⁰.

Dopiero podanie z sierpnia 1956 r. zostało rozpatrzone pozytywnie. W połowie grudnia tego roku, po załatwieniu szeregu uciążliwych formalności, Woźniakowie wraz z dziećmi odebrali dokumenty umożliwiające wyjazd na stałe do Izraela⁷¹. Nastąpił on na początku 1957 r. wraz z dużą falą emigracji Żydów polskich.

Izrael 1957–1968

Po przyjeździe do państwa żydowskiego Woźniakowie spotkali się w pierwszej kolejności z najbliższymi rodzinami, które udzieliły im wsparcia, m.in. z rodzoną siostrą Haliny – Bat Ami Kenig z Jerozolimy, u której zamieszkali (Szikun Montefiori Blok 4). W Tel Awiwie przebywał także wuj doktora Szyja Wajc i kuzynka Teofila Kurc. W późniejszym okresie A. Finkelsztejn-Woźniak z rodziną osiedlił się w nadmorskiej Netanji. Zgodnie z zasadami stosowanymi w Izraelu doktor przyjął nowe nazwisko – Adam Ewen (tzn. Kamień). Nadal prowadził praktykę lekarską. W latach

69 IPN Oddziałowe Archiwum w Warszawie, sygn. 1540/329, A. Finkelsztejn, Promesa Wizy Francuskiej, Gdańs. 9 VI 1948, k. 4.

70 IPN Gd, sygn. 644/7436, Akta Paszportowe A. Woźniaka, Do obyw. Dyrektora Biura Paszportowego M.A.P., k. 39–40.

71 IPN Gd, sygn. 644/7436 (s-2447), Kartoteka Ogólnoinformacyjna b. SB Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku, Woźniak Alfons, karta E-14-B.

60. XX w. miał kontakty z ocalałymi żydowskimi mieszkańcami Legionowa, m.in. z Józefem Sterdinerem. Doktor zmarł po długich i ciężkich cierpieniach 8 marca 1968 r., przeżywszy zaledwie 61 lat. O jego śmierci zawiadomili: 54-letnia żona Halina, córka Nomi (Joanna), syn Roni (Ryszard) oraz siostra Sara Rajman wraz z mężem i córką Aliną, która mieszkała wówczas w Kanadzie⁷². Zgon doktora odbił się szerokim echem w Związku Warszawian w Izraelu. Głęboko poruszył dalszą rodzinę, m.in. kuzynkę Haliny – Teresę Pentelkę oraz wielu znajomych, którzy wyrazy współczucia publikowali w „Izraelskich Nowinach i Kurierze”. Należeli do nich lekarze – dr Aspis, dr Brunicki, dr Gilan, a także mieszkający w Izraelu byli działacze sopockiego „Ichudu” – prezes inż. Mieczysław Ryng oraz sekretarz Mieczysław Wertheim. Doktor został pochowany 10 marca 1968 r. na starym cmentarzu w Netanii. W pierwszą rocznicę śmierci przy jego grobie odbyła się Azkara, wspomnienie i modlitwa za zmarłego. Natomiast w drugą rocznicę dla uczczenia jego pamięci rodzina ofiarowała 50 funtów izraelskich na rzecz stowarzyszenia wspierającego żołnierzy Waad Lemaan Hachajal⁷³. Współcześnie na nagrobku doktora widnieje inskrypcja w języku hebrajskim:

Tu spoczywa
 Drogi mąż, ojciec i dziadek
 Dr Adam Ewen
 Syn Dowa Finkelsztejna
 Zm. 8 Adar 5728
 w wieku 61 lat
 Niech dusza Jego związana będzie więzią życia⁷⁴.

72 Nekrolog: *Dr. Adam Ewen (Finkelsztejn – z Warszawy)*, „Izraelskie Nowiny i Kurier”, 10 III 1968, nr 60, s. 2.

73 Wspomnienie: *Łłogostawionej pamięci Dr. Adama Ewena*, „Nowiny Kurier”, 6 III 1970, nr 56, s. 2.

74 Dziękuję panu Noamowi Silberbergowi z Działu Genealogii ŻIH za pomoc w ustaleniu miejsca pochówku doktora Adama Ewena oraz przetłumaczenie nagrobnej inskrypcji z języka hebrajskiego.

Bibliografia

Archiwum Państwowe w Warszawie

Kreishauptmannschaft Warschau-Land/Starostwo Powiatowe Warszawskie, zespół 486.

Sprawozdania miesięczne szefa powiatu warszawskiego, sygn. 3.

Archiwum Państwowe w Warszawie. Oddział w Grodzisku Mazowieckim

Akta Gminy Legionowo 1945–1947, zespół 469.

Sąd Grodzki w Legionowie 1945–1947, zespół 1658.

Archiwum Polskiej Akademii Nauk

Spuścizna prof. Stanisława Srokowskiego, zespół III-22/118.

Zapiski – dziennik. Legionowo 1 IX 1939–29 VII 1944.

Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego

Akta personalne Abrahama Finkelsztejna, sygn. WL/RP 28836 (1926–1947).

Archiwum Jad Waszem (Testimonies Department of the Yad Vashem Archives)

zespół O.3/2346 *Józef Sterdyner*, IV 1964.

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie

American Joint Distribution Committee (zespół 210)

Korespondencja AJDC w Warszawie z Radą Żydowską w Legionowie (1939–1941), sygn. 210/446–447.

Pisma AJDC do Komitetu Pomocy przy Radzie Żydowskiej w Ludwisiewie [Ludwisinie] koło Legionowa (1940), sygn. 210/461.

Centralny Komitet Żydów w Polsce (zespół 303)

Wydział Ewidencji i Statystyki. Rejestracja. Akta personalne. Wojewódzki Komitet Żydowski w Warszawie (1945), sygn. 6568, *Abraham Finkelsztein*, k. 128, sygn. 303/V/425.

Wydział Ewidencji i Statystyki. Rejestracja. Akta personalne. Centralna Kartoteka Żydów w Polsce: *Abraham Finkelsztein-Woźniak* F bn 2311, *Halina Finkelsztein-Woźniak* F bn 2312, *Hanna Finkelsztein-Górka* F bn 2313, sygn. 303/V/425.

Wydział Ewidencji i Statystyki. Wykazy imienne ludności żydowskiej: Legionowo (1945), sygn. 303/V/656.

Wydział Ewidencji i Statystyki. Rejestracja. Akta personalne. Legionowo. Komitet Żydowski (1946), sygn. 303/V/586.

Wydział Opieki Społecznej. Pomoc materialna. Podania o pomoc materialną dla Polaków ratujących Żydów w czasie okupacji. Lit. C, *Józefa Kahanowa*.

Do Prezydium Centralnego Komitetu Pomocy Żydom [ws. Zofii Cieniewskiej], 1947, sygn. 303/VIII/223.

Gesundheitskammer im Generalgouvernement (Izba Zdrowia w Generalnym Gubernatorstwie) (zespół 251)

Okólniki, sygn. 251/1.

Organizacje Syjonistyczne (zespół 333)

Ichud. Gdańsk. Sopot. Komitet Okręgowy (1947–1949), sygn. 333/57.

Ichud. Warszawa. Komitet Okręgowy (1949), sygn. 333/97.

Relacje (zespół 301)

Nachman Józef Kazimierski (Kazimierek), sygn. 301/23.

Alina Rajman, sygn. 301/4495.

Cukier Lucynka, sygn. 301/5291.

Żydowska Samopomoc Społeczna (zespół 211)

Korespondencja Prezydium ŻSS z Radą Żydowską w Ludwisinie (1941–1942), sygn. 211/655.

Korespondencja Rady Żydowskiej w Legionowie z Komitetem Powiatowym ŻSS w Warszawie (1941–1942), sygn. 211/635.

Główna Biblioteka Lekarska

Dział Starej Książki Medycznej, Archiwalia Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej.

Abraham Finkelsztejn (1935–1940), sygn. L.191.

Instytut Pamięci Narodowej. Oddziałowe Archiwum w Warszawie

Abraham Finkelsztejn, Promesa Wizy Francuskiej, Gdańsk 9 VI 1948, sygn. 1540/329.

Instytut Pamięci Narodowej. Oddziałowe Archiwum w Gdańsku

Akta Paszportowe Alfonsa Woźniaka (1949–1956), sygn. 644/7436.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku. Akta w sprawie karnej, t. 1-2, (1946–1955), sygn. 284/255/1-2.

Kartoteka ogólnoinformacyjna b. SB Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku, *Woźniak Alfons*, karta E-14-B, (1956), sygn. 644/7436 (s-2447).

Muzeum Historyczne w Legionowie

Skierowanie do szpitala wystawione przez dr. Abrahama Finkelsztejna, Legionowo 24 II 1947, Sygn. zd 287.

Instytut Historii Wizualnej i Edukacji Fundacji Shoah Uniwersytetu Południowej Kalifornii (University of South California (USC) Shoah Foundation Institute for Visual History and Education)

Lucyna Piątek (Ruth Springer), nagranie z 14 I 1997, sygn. 26121.

Urząd Stanu Cywilnego w Legionowie

Akt urodzenia Ryszarda Bernarda Finkelsztejna (nr 52) i Anieli Joanny Finkelsztein (nr 53), Legionowo 17 VII 1946.

Wojskowe Biuro Historyczne. Centralne Archiwum Wojskowe

Akta Personalne i Odznaczeniowe, ppor. rez. dr Pejsach Rajman (1923–1935), sygn. 3670.

Źródła drukowane

Amtliches Fernsprechbuch für das Generalgouvernement. Herausgegeben von der Deutschen Post Osten, Ausgabe Oktober 1940, Stand 15. August 1940. Urzędowa Książka Telefoniczna dla Gubernatorstwa wydana przez Niemiecką Poczta Wschodu w październiku 1940 r., według stanu z dnia 15 sierpnia 1940 r., Warszawa 1940.

Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1938 rok. Urzędowy spis lekarzy. Stan rozmieszczenia lekarzy z dnia 15 maja 1938 r., Warszawa 1938.

Spis abonentów warszawskiej sieci telefonów Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej i rządowej warszawskiej sieci okręgowej. Rok 1938/39, Warszawa 1938.

Literatura

Berendt, Grzegorz, *Zjednoczenie Syjonistów Demokratów „Ichud” – „z biało-niebieskimi sztandarami w morzu czerwonych sztandarów”* [w:] August Grabski, Grzegorz Berendt, *Między emigracją a trwaniem. Syjoniści i komuniści żydowscy w Polsce po Holocauście*, Warszawa 2003.

Berendt, Grzegorz, *Żydzi na gdańskim rozdrożu*, Gdańsk 2000.

Błogosławionej pamięci Dr. Adama Ewena, „Nowiny Kurier”, 6 III 1970, nr 56, s. 2.

Ciesielska, Maria, *Lekarze getta warszawskiego*, Warszawa 2017.

Fink.[elsztein], *Gdańsk–Sopot*, „Opinia” Pismo Syjonistyczno-Demokratyczne, 16 VI 1947, nr 19 (32), s. 11.

Kołodziejczyk, Krzysztof, *Spoleczność żydowska w Legionowie i jej zagłada*, „Rocznik Legionowski”, Legionowo 2008, t. 3.

Kraemer, Jolanta, *Legionowo* [w:] *Encyclopedia of Camps and Ghettos 1933–1945*, t. 2, część A, *Ghettos in German-Occupied Eastern Europe*, red. Martin Dean, Bloomington 2012.

Prowincja noc. Życie i zagłada Żydów w dystrykcie warszawskim, red. Barbara Engelking, Jacek Leociak, Dariusz Libionka, Warszawa 2007.

Szczepański, Jacek Emil, *Ludność żydowska w Legionowie i jej Zagłada*, Legionowo 2017.

Wyrzutki społeczeństwa polskiego, „Biuletyn Informacyjny”, wyd. „P”, 16 X 1942, nr 49, s. 6.

Jacek Emil Szczepański – Dr Abraham Finkelsztejn 1906–1968
(Dr Adam Ewen)

Abraham Finkelsztejn (1906–1968) was a merited physician and an activist of the Zionist movement. He was a graduate of the Michał Kreczmar Boys Junior High Philological School in Warsaw. In 1934 he graduated from the Warsaw University School of Medicine and got his first job in Dąbrowice near Kutno. While still at university he acted in “Jardenia” Academic Zionist Organization before joining the Organization of Zionists in Poland. Before the outbreak of World War II, he moved to Legionowo near Warsaw. During the war he was forcibly resettled to Legionowo’s Jewish District, established by the Nazis on 15 November 1940. The Judenrat President entrusted to him the demanding job of Sanitary Doctor of the Jewish District in Legionowo (*Der Sanitätsarzt der jüdischen Wohngebiet in Legionowo*). Finkelsztejn managed to procure the establishment of the Jewish Contagious Diseases Hospital, of which he became the manager. When the Legionowo ghetto was liquidated on 3 October 1942, he went into hiding in the town together with his mother. After the war he became head of the Municipality Hospital in Legionowo. In November 1945 he married Halina Skowronek, they had two children (twins). In 1947 the Finkelsztejns took residence in Sopot. Finkelsztejn remained an activist of the Union of Zionists–Democrats „Ikhud”. He wanted to leave for Israel, which he did in 1957. The doctor died on 8 March 1968, at the age of 61. He was buried at the old cemetery in Netanya.

Keywords: Abraham Finkelsztajn, health service, Legionowo